

Засоби інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах

Бойко В. В.¹, Лундюк А. О.²

Опубліковано	Секція	УДК
30.04.2025	Економіка	330.341.1:334.012.63:352 (477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15340565>

Анотація. У статті визначено роль інноваційного розвитку підприємницької діяльності в забезпеченні спроможності територіальних громад. Досліджено вплив інновацій на соціально-економічну ефективність територіальних громад. Обґрунтовано доцільність розробки ефективних засобів стимулювання інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах. Ідентифіковано ключові проблеми, що перешкоджають інноваційному розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах, серед яких ресурсна обмеженість територіальних громад, нерозвиненість об'єктів інфраструктури, несформованість програм розвитку людського капіталу, інституційні бар'єри і недосконалість інституційного середовища, низький рівень інвестиційної привабливості територіальних громад, депресивний характер розвитку територіальних громад, недосконалість інструментів державної політики стимулювання розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах, низький рівень інтелектуальної складової розвитку економіки, інерційний характер мислення, обмеженість ресурсного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності.

Розроблено пріоритетні засоби інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах України, а саме: подолання недосконалості інституційного середовища, підвищення інвестиційної привабливості територіальних громад, розбудова об'єктів інфраструктурного забезпечення розвитку інновацій, розвиток інтелектуальної складової людського капіталу, підтримка реалізації підприємницьких ініціатив у сфері інновацій, розвиток малого і середнього бізнесу, активізація інтеграційних та кооперативних процесів між суб'єктами бізнесу, забезпечення інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інновацій.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, підприємницька діяльність, територіальна громада, ефективність, засоби, бізнес.

Means of Innovative Development of Entrepreneurial Activity in Territorial Communities

Annotation. The article defines the role of innovative development of entrepreneurial activity in ensuring the capacity of territorial communities. The impact of innovations on the

¹ д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3968-1651>

² к.е.н, доц., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та маркетингових стратегій Львівського національного університету природокористування, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9940-8991>

socio-economic efficiency of territorial communities is studied. The feasibility of developing effective means of stimulating innovative development of entrepreneurial activity in territorial communities is substantiated. Key problems that hinder the innovative development of entrepreneurial activity in territorial communities are identified, including resource limitations of territorial communities, underdevelopment of infrastructure facilities, lack of formation of human capital development programs, institutional barriers and imperfection of the institutional environment, low level of investment attractiveness of territorial communities, depressive nature of development of territorial communities, imperfection of state policy instruments for stimulating the development of entrepreneurial activity in territorial communities, low level of intellectual component of economic development, inertial nature of thinking, limited resource provision of entrepreneurial activity subjects.

Priority means of innovative development of entrepreneurial activity in territorial communities of Ukraine have been developed, namely: overcoming the imperfections of the institutional environment, increasing the investment attractiveness of territorial communities, developing infrastructure facilities for the development of innovations, developing the intellectual component of human capital, supporting the implementation of entrepreneurial initiatives in the field of innovations, developing small and medium-sized businesses, activating integration and cooperative processes between business entities, and providing information and consulting support for the development of innovations.

Keywords: innovation, innovative development, entrepreneurship, territorial community, efficiency, means, business.

Вступ

Проведена реформа децентралізації влади в Україні сформувала передумови для реструктуризації джерел формування бюджетів територіальних громад. Із передачею повноважень органам місцевого самоврядування відбулася й передача відповідних обов'язків, що вимагає наявності адекватного фінансово-ресурсного забезпечення. Таким чином, постає доцільність вирішення проблеми нарощування обсягів і диверсифікації джерел наповнення бюджетів територіальних громад для забезпечення спроможності та ефективності розвитку останніх. Стратегічним джерелом наповнення бюджетів територіальних громад є активізація їх підприємницької діяльності та масштабування обсягів господарювання суб'єктів бізнесу. Це, своєю чергою, потребує обґрунтування дієвих засобів інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах.

Проблематика стимулювання інноваційного розвитку підприємницької діяльності стала об'єктом досліджень у працях відомих учених. Так, роль кластерів у гарантуванні інноваційного розвитку на регіональному рівні була досліджена І. Ахметовим і Л. Костюк [3, с.183-188]. Характеристику ролі людського капіталу в забезпеченні інноваційного розвитку проводив у своєму дослідженні О. Кальмук [9]. Л. Рибіна вивчала проблему активізації стратегічних напрямів інноваційної діяльності в бізнесі [10]. Теоретико-прикладні аспекти побудови інноваційної моделі технологічного розвитку на засадах реалізації інституційних змін досліджувалися О. Єфремовим [5]. Крім цього, теоретико-методологічні та прикладні аспекти інноваційного розвитку підприємницької діяльності досліджували такі науковці, як О. Андропова [1], Л. Антонюк [2], М. Блауг [4], О. Жихор [6], Б. Заблоцький [7], С. Ілляшенко [8], Н. Чухрай [11], І. Яценкова [12] та інші.

Незважаючи на наявність численних теоретико-методологічних і прикладних розробок у сфері активізації підприємницької діяльності, науковцями, все ж, не до кінця опрацьованими залишаються питання розробки засобів стимулювання їх інноваційного розвитку на рівні територіальної громади.

Мета статті – формування теоретичних і прикладних засад щодо розробки ефективних засобів інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах України.

Результати

Роль інновацій у гарантуванні суспільно-економічного розвитку посилюється в умовах науково-технічного прогресу та зростання впливу людського чинника. Інновації є засобом, що здатний забезпечити підтримку процесів розширеного відтворення й соціально-економічного розвитку, як в умовах жорстокої конкуренції, так і за умов глибокої рецесії. Забезпечення підтримки засобів інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах України актуалізується в умовах необхідності забезпечення їх багатофункціонального розвитку, диверсифікації господарської діяльності та формування ресурсних резервів для подолання деструктивного руйнівного впливу широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України на процеси соціально-економічного розвитку.

Інновації, з одного боку, характеризуються як діяльність, за результатами якої створюється новий продукт, а з іншої, вони розвивають та удосконалюють вже існуючі результати праці людини. Теоретичне осмислення ролі інноваційної діяльності полягає у формуванні якісно нового типу мислення, знань і досвіду, що здатен формувати альтернативні ідеї в умовах підвищеної нестабільності економічного середовища. Прикладне значення інноваційного розвитку ґрунтується на формуванні резервів для підвищення рівня конкурентоспроможності економіки територіальних громад, покращення інвестиційної привабливості та підвищення ефективності їх соціально-економічного розвитку. Структурно-функціональні характеристики інновацій вимагають поступального наукового та економічного розвитку, а також є джерелом активізації науково-технічного прогресу.

Стимулювання інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах України є критично важливим для забезпечення спроможності та життєздатності цих громад. Доцільність розробки ефективних засобів інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах обґрунтовується, з огляду на таке:

(1) підприємницька діяльність є базовим джерелом формування робочих місць і зайнятості населення в територіальних громадах, що позитивно впливає на процеси розвитку ділової активності на просторово-територіальному рівні;

(2) розвиток підприємницьких структур у територіальних громадах є критично важливим для наповнення місцевих бюджетів і уникнення ризиків дотаційного характеру розвитку територіальних громад, актуальність чого особливо посилюється в умовах забезпечення стратегічної спрямованості державного бюджету для відбиття агресії Російської Федерації проти України;

(3) інноваційний характер розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах України є значним незадіяним інструментом диверсифікації господарської діяльності та подолання монофункціонального характеру їх розвитку, що особливо важливим є для територіальних громад на сільських територіях, які відзначаються, переважно, аграрним типом розвитку;

(4) підприємницька діяльність є основним джерелом формування потужного середнього класу в територіальних громадах, підвищення рівня доходів і подолання бідності серед населення, що в сукупності формує передумови для реалізації масштабних трансформацій і структурної перебудови господарських комплексів територіальних громад;

(5) інноваційний розвиток підприємницьких структур у територіальних громадах України є ефективним інструментарієм диверсифікації ризиків їх соціально-економічної безпеки в умовах дестабілізуючого впливу наростаючих викликів і загроз;

(6) розвинений підприємницький сектор є потужним каталізатором розвитку соціально-економічної інфраструктури в територіальних громадах, що формує синергійний ефект у сегменті підвищення ефективності параметрів розвитку цих громад;

(7) інноваційний розвиток бізнесу в територіальних громадах є засобом освоєння нових видів економічної діяльності та стимулювання розвитку людського капіталу, що особливо актуально в умовах посилення деструктивних демографічних тенденцій в Україні, зумовлених викликами широкомасштабної війни.

Інноваційний розвиток підприємницької діяльності в територіальних громадах має бути націлений на активізацію різних видів економічної діяльності. Монофункціональний характер розвитку економік територіальних громад, насамперед, у сільській місцевості призводить не лише до заниження рівня доходів населення, зумовлюючи погіршення його життя і, навіть, бідність, але й унеможлиблює повноцінну реалізацію особистого потенціалу розвитку мешканців цих громад. Соціально-економічна роль інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах полягає в можливості формування синергійного ефекту щодо мобілізації природно-ресурсного потенціалу в напрямі забезпечення їх багатофункціонального розвитку, підвищення рівня зайнятості серед населення, масштабування податкових надходжень до місцевих бюджетів, покращення людського капіталу, розбудови об'єктів соціально-економічної інфраструктури тощо.

На сьогодні, розвиток підприємницької діяльності в територіальних громадах України обмежується, з огляду на такі основні проблеми:

(1) ресурсна обмеженість бюджетів територіальних громад, що унеможлиблює фінансування процесів реалізації спеціалізованих програм активізації розвитку підприємницької діяльності;

(2) нерозвиненість об'єктів соціально-економічної та бізнесової структури в територіальних громадах України, що стримує розвиток інформаційно-комунікаційних взаємозв'язків між суб'єктами бізнесу та перешкоджає становленню регіональних і субрегіональних бізнесових кластерів;

(3) системні прояви девіантної та опортуністичної поведінки населення територіальних громад, що є наслідок відсутності системної програми розвитку людського капіталу в територіальних громадах;

(4) інституційні бар'єри і недосконалість інституційного середовища розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах, що посилює корупційні прояви з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, а також підвищує обсяг трансакційних витрат у процесі суспільно-економічного обміну;

(5) низький рівень інвестиційної привабливості вітчизняних територіальних громад, насамперед, серед іноземних інвесторів, що зумовлено веденням воєнних дій на території України;

(6) депресивний характер розвитку значної кількості територіальних громад, насамперед, на периферійних і сільських територіях України, що перешкоджає становленню процесів інноваційного розвитку підприємницької діяльності;

(7) несформованість інструментів державної політики стимулювання розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах й недосконалість інформаційно-комунікаційних взаємозв'язків між органами центральної державної влади, місцевого самоврядування та представниками бізнесу;

(8) низький рівень інтелектуальної складової розвитку національної економіки, що є структурним базисом для розробки та реалізації інновацій в сфері підприємницької діяльності;

(9) здебільшого, інерційний характер мислення, як представників органів місцевого самоврядування, так і суб'єктів бізнесу в сегменті стимулювання реалізації інноваційних ініціатив у сфері підприємництва;

(10) обмеженість ресурсного забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності в територіальних громадах щодо реалізації інновацій, з огляду на складність доступу до залучення фінансово-економічних ресурсів в умовах високих темпів інфляції розвитку національної економіки.

Інноваційний розвиток підприємницької діяльності задає структурний поштовх для реалізації трансформаційних змін розвитку територіальних громад, що формує передумови для підвищення ефективності функціонування цих громад, покращення рівня та якості життя їх населення, зростання доходів жителів громад, розбудови об'єктів соціально-економічної інфраструктури, підвищення екологічної ефективності розвитку бізнесу та становлення засад раціонального природокористування. Інноваційний розвиток підприємницької діяльності в територіальних громадах України має стати стратегічним пріоритетом не лише підприємців, але й безпосередньо обраних голів територіальних громад, адже такі процеси є системним каталізатором підвищення рівня фінансово-економічної спроможності територіальних громад та задоволення їх соціально-економічних потреб, що в сукупності забезпечує зростання конкурентоспроможності територіальних громад у боротьбі за ресурси та покращення рівня якості життя населення. Реалізація інновацій в сфері підприємницького середовища екстраполюється на всі інші сегменти суспільно-економічного життя територіальної громади, що формує передумови для масштабування діяльності виробничо-господарських комплексів територіальних громад, становлення раціональних засад природокористування та збереження потенціалу та екосистем територіальних громад для прийдешніх поколінь.

Таким чином, цілком закономірно постає доцільність розробки пріоритетних засобів інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах України, як значного незадіяного резерву масштабування соціально-економічної ефективності функціонування останніх.

Пріоритетним напрямом активізації інноваційної складової підприємницької діяльності в територіальних громадах є подолання недосконалості інституційного середовища розвитку бізнесу. У цьому контексті, доцільним є спрощення дозвільних процедур на місцях, мінімізація ризиків виникнення корупційного навантаження на інноваційне підприємництво, полегшення виділення земельних ділянок для ведення підприємницької діяльності, поширення практики лобювання інноваційної складової розвитку бізнес-структур органами місцевого самоврядування та місцевих рад. Подолання недосконалості інституційного середовища розвитку підприємницької діяльності передбачає зменшення впливу ролі неформальних інститутів, поряд з формальними, у процесі прийняття управлінських рішень, що в сукупності сформує передумови для мінімізації обсягу трансакційних витрат в процесі суспільно-економічного обміну. Стратегічним пріоритетом є подолання невідповідності розвитку структури інституційного середовища в територіальних громадах із реальними запитами та потребами інноваційної складової бізнесу.

Важливим засобом стимулювання розвитку інноваційної складової підприємницької діяльності в територіальних громадах є покращення рівня інвестиційної привабливості останніх. Це передбачає реалізацію системної послідовної кампанії популяризації конкретної територіальної громади серед потенційних інвесторів, представлення її природно-ресурсного потенціалу, можливостей і

конкурентних переваг, імплементацію політики брендингу територіальної громади та просування її іміджу серед потенційних інвесторів. Важливим аспектом є роз'яснення в інвестиційному середовищі щодо безпечності ведення бізнесу в територіальних громадах, котрі знаходяться далеко від лінії фронту. Насамперед, це важливо робити серед потенційних іноземних інвесторів, адже зростання обсягів зарубіжного капіталу в структурі національної економіки України є важливим індикатором покращення перспективних очікувань розвитку бізнесу.

Пріоритетним напрямом стимулювання інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах є розбудова відповідного інфраструктурного забезпечення. Це, своєю чергою, передбачає доцільність розбудови мережі об'єктів технопарків, інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів, інноваційно-технологічних та інжинірингових фірм, сучасних об'єктів інформаційної системи, зокрема аналітичних і статистичних центрів, інформаційних баз і мереж, служб з підготовки і перепідготовки кадрів, венчурних компаній і фондів, а також організацій, спроможних надавати якісні експертні висновки для виробників та інвесторів, дієвих систем патентування, ліцензування і консалтингу, фахівців з питань охорони, захисту, оцінки і використання інтелектуальної власності, комерціалізації наукових результатів. Критично важливим є залучення мережі закладів вищої освіти та науково-дослідних установ Національної академії наук України в процеси розробки інновацій та їх впровадження в підприємницьку діяльність на засадах налагодження ефективної співпраці між науковцями, бізнесом та органами державної влади.

Інноваційний розвиток підприємницької діяльності в територіальних громадах неможливий без стимулювання інтелектуальної складової розвитку людського капіталу. Це, своєю чергою, передбачає реалізацію комплексу заходів, що спрямовані на організацію навчань працівників підприємницьких структур, їх підготовку та перепідготовку, розвиток компетенцій в сфері розробки та реалізації інновацій, впровадження інформаційних технологій в освітній процес на всіх його етапах. Критично важливим є реалізація політики прояву інноваційних підприємницьких ініціатив на місцевому рівні серед населення територіальних громад. Це передбачає пошук лідерів серед місцевого населення, насамперед, молоді та орієнтацію на забезпечення їх всебічної підтримки в процесі розробки, формалізації та впровадження інновацій в практику господарювання бізнес-структур у територіальних громадах України.

Каталізатором стимулювання інноваційної складової розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах, насамперед, є представники малого та середнього бізнесу, що становлять ядро підприємницького середовища на місцях. Крім цього, представники цього пласту підприємців є основою формування потужного середнього класу в суспільстві та реалізації структурних трансформацій розвитку територіальних громад. Таким чином, для органів місцевого самоврядування доцільним є орієнтація на підтримку розвитку інновацій в сегменті малого та середнього підприємництва, адже це формує передумови для екстраполяції результатів соціально-економічної ефективності розвитку цих бізнес-структур в інші сфери суспільно-економічного життя конкретної територіальної громади.

Стимулює інноваційний розвиток підприємницької діяльності в територіальних громадах України обмеженість ресурсного та матеріально-технічного базису суб'єктів бізнесу. Пріоритетним засобом вирішення цієї проблеми є стимулювання розвитку горизонтально-вертикальних кооперативних структур, що дозволяє масштабувати можливості матеріально-технічної бази розвитку інноваційних процесів, консолідації та мобілізації ресурсів, підвищення рівня інвестиційної привабливості суб'єктів бізнесу на в територіальних громадах України. Кооперація та інтеграція підприємницьких структур у територіальних громадах формує передумови для мобілізації їх ресурсного

забезпечення в напрямі розробки інновацій та впровадження їх в практику господарювання на засадах підвищення соціально-економічної ефективності функціонування суб'єктів бізнесу.

Пріоритетним засобом інноваційного розвитку підприємницької діяльності є розбудова мережі суб'єктів надання інформаційних послуг у територіальних громадах, що дозволяє забезпечити належний рівень консультаційної підтримки, поліпшити соціально-психологічне та організаційно-професійне середовище підприємницької діяльності, забезпечити інформаційне забезпечення інноваційних процесів, реалізувати комплексну політику розробки та впровадження інновацій на місцевому рівні. З цією метою, доцільним є налагодження ефективної інформаційно-комунікаційної взаємодії підприємницьких структур із консалтинговими агенціями та дорадчими службами в процесі посилення інноваційної складової розвитку підприємницької діяльності.

Висновки

Інновації надають структурного поштовху для підвищення ефективності розвитку соціально-економічних процесів у всіх сферах суспільного життя. Особливо актуально постає проблема стимулювання інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах України. Це, з однієї сторони, обумовлено стратегічною роллю підприємницьких структур у наповненні місцевих бюджетів, а з іншої – доцільністю стабілізації деструктивного впливу ризиків і загроз, що зумовлені воєнними викликами функціонування національної економіки. Пріоритетними засобами інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах України є подолання недосконалості інституційного середовища, підвищення інвестиційної привабливості територіальних громад, розбудова об'єктів інфраструктурного забезпечення розвитку інновацій, розвиток інтелектуальної складової людського капіталу, підтримка реалізації підприємницьких ініціатив у сфері інновацій, розвиток малого і середнього бізнесу, активізація інтеграційних та кооперативних процесів між суб'єктами бізнесу, забезпечення інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інновацій. Комплексна реалізація запропонованих засобів інноваційного розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах сформує передумови для зростання обсягів надходжень до місцевих бюджетів, підвищення спроможності територіальних громад, покращення рівня зайнятості населення, масштабування ефективності соціально-економічного розвитку громад і зміцнення конкурентних позицій суб'єктів бізнесу на ринку.

Перспективи подальших досліджень з цієї тематики стосуються розробки пріоритетних механізмів прикладної імплементації запропонованих засобів інноваційного розвитку підприємницької в територіальних громадах України.

Список використаних джерел

1. Андропова О. Ф. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності: Монографія. К.: Кондор, 2007. 356 с.
2. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. К. : КНЕУ, 2010. 394 с.
3. Ахметов І., Костюк Л. Роль кластерів у розвитку інноваційного потенціалу регіонів України. *Наука й економіка*. 2008. № 3 (11). С. 183-188.
4. Блауг М. Управління інноваціям: Україна та зарубіжний досвід: Монографія. К.: Вікторія, 2011. 312 с.
5. Єфремов О. Теоретичні засади управління інноваційним технологічним розвитком підприємства. *Вісник Східноєвропейського університету ім. В. Даля*. 2011. № 8[162]. С. 76-81.
6. Жихор О. Б. Інноваційний розвиток регіону: Монографія. К.: УБС НБУ, 2012. 251 с.

7. Заблоцький Б. Ф. Економіка й організація інноваційної діяльності: Навч. посіб. Львів: Новий Світ-2000, 2008. 456 с.
8. Ілляшенко С. М. Інновації і маркетинг – рушійні сили економічного розвитку: Монографія. Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2012. 536 с.
9. Кальмук О. Людський капітал як чинник інноваційного розвитку суспільства. О. Кальмук. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Маріуполь: ПДТУ. 2011. Т. 2. С. 303-306.
10. Рибіна Л. Теоретичні аспекти інноваційної діяльності та її особливості у сфері АПК. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. Черкаси. 2008. Вип. 2 (4). С. 13-21.
11. Чухрай Н. І. Конкуренція як стимулюючий фактор інноваційної діяльності підприємства. *Вісник Державного Університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*. 2015. № 391. С. 119–125.
12. Яненкова І. Г. Організаційно-управлінські ресурси інноваційного розвитку економіки: методологія та практика: Монографія. Миколаїв: Вид-ва ЧДУ імені Петра Могили, 2012. 59 с.